

ЖИТТЄПИСИ ВИДАТНИХ ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ІСТОРИЧНІЙ ПАМ'ЯТІ (З ДОСВІДУ РОБОТИ В НАЦІОНАЛЬНІ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМ. В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)

У статті зібрано й узагальнено багаторічний досвід з розвитку української літературної біографіки в кінці ХХ – початку ХХІ ст. Висвітлюється участь у створенні Баз даних біографічної та бібліографічної інформації, подається огляд публікацій автора з питань історії, теорії та методології української літературної біографіки.

Ключові слова: біографія, біографіка, бібліографія, інформація, біобібліографічні ресурси.

В статье собран и обобщен многолетний опыт в развитии украинской литературной биографики в конце ХХ – начале ХХІ века. Освещается участие в создании Базы данных биографической и библиографической информации, представляется обзор публикаций автора по вопросам теории, истории и методологии украинской литературной биографики.

Ключевые слова: биография, биографика, библиография, информация, биобиблиографические ресурсы.

In article to collect and enrich the experience for the many times for development of Ukrainian literature biographic in end of ХХ – to beginning ХХІ century. To light the participation in creation of Base of unities of biographic and bibliographic information, to give the cursory by author's publications for the questions of theory, history and methodology of Ukrainian literature biographic.

Key words: the biography, the biographic, the bibliography, the information, the resources of bio-bibliography.

Багатовікова етнічна історія України та українців характеризується яскравою самобутністю, що знаходить свій прояв і в культурі, і в усній народній творчості, і в літературі. Біографії відомих українців – органічна частина нашого духовного і культурного спадку.

Нема в Україні жодного регіону, не освяченого десятками імен національних подвижників культури, серед яких письменники, композитори і музиканти, актори і режисери, художники і скульптори, майстри народної творчості і народного виконавського мистецтва, а це вже сотні імен, закарбованих на сторінках нескінченного українського літопису.

Невичерпне багатство української культури – стилів, художніх течій і шкіл, які мають багатовікове коріння, – мабуть, не повністю усвідомлюється не тільки світом, а, на жаль, і самими українцями. Причини цього слід шукати в трагічних подіях української історії, яка має багато прикладів насильницького утиснення

гідності, мови, культури, письменства, зрештою, самої державності українців.

Наше дослідження є своєрідним поглядом на діяльність Бібліотеки, як важливого інформаційного центру, в умовах глобалізації. Опіраючись на власний досвід роботи в структурному підрозділі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України – Інституті біографічних досліджень, ми прагнемо у співдружності з академічними установами, вузами, бібліотеками, архівами, музеями, заповідниками, громадськими організаціями і дослідницькими осередками, шукати шляхи протистояння всесвітньому глобалізму. Волинський національний університет ім. Лесі Українки, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Інститут Франкознавства Львівського національного університету ім. І. Франка, Центр українознавства філософського факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка та інші організації – це неповний список установ, для яких досліджувати біографії письменників є науковим кредо. В плідній співпраці з ними ми ставимо завдання не лише досліджувати «білі плями» в біографіях українських письменників, а й піднімати просопографічні подробиці їхнього життя, давати їм сучасне тлумачення.

Зараз, коли державність України стала реальністю, надзвичайно важливою справою є розгляд української культури в загальноєвропейському і загальносвітовому контексті, зруйнування облудного комплексу меншовартості і другорядності українців. Вносячи історичний досвід українського народу до світової духовної скарбниці, ми усвідомлюємо, що біографії творців національної культури – в усій величчї і подекуди трагічності цих постатей – мусять бути ретельно досліджені і дбайливо введені до наукового обігу, доведені до свідомості широких кіл читачів як в Україні, так і поза її межами.

Такі завдання і поклалися на Інститут біографічних досліджень, в якому я працюю з квітня 1997 р. Його було створено в складі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського НАН України 1993 р. Ініціатором і організатором створення Інституту був, на жаль, покійний доктор історичних наук Віталій Чишко, що став першим директором Інституту. Одне з головних завдань Інституту була праця над підготовкою Українського біографічного словника (далі – УБС), згідно з сучасним рівнем біографістики як науки, оскільки попередні довідкові видання, в тому числі і УРЕ, і Українська літературна енциклопедія, і біобібліографічний словник в 5 томах «Українські письменники» (К., 1960 – 1965), та інші були прикладом заідеологізованості та політичної зашореності. В. Чишко розробив теоретико-методологічні засади і концептуальні основи УБС та основні положення Концепції програмно-комп'ютерного забезпечення підготовки та видання УБС [11, с. 129–159].

Окремі питання підготовки УБС обговорювалися в збірниках наукових праць НБУВ (колишня назва – ЦНБ ім. В. І. Вернадського): «Українська біографістика» (Вип. I, 1996), на Міжнародній науковій конференції «Наукова бібліотека в сучасному соціокультурному контексті» (К., 1993), Науково-практичній конференції «Український біографічний словник: Історія і проблематика створення» (Львів, 1997) та численних наукових студіях українських учених.

Корінні трансформації, що відбулися в науці в кінці ХХ ст. – початку ХХІ ст., пов'язані з осмисленням принципово нових горизонтів раціонального мислення, дозволили побачити в біографічному письмі виключно потужні евристичні можливості. Доведено, що біографія є не просто ірраціональним компонентом жанрової різноманітності художньої літератури. Біографія здатна акумулювати в собі різноманітні типи дослід-

ницьких практик та способів викладу і порівняння різноманітних теорій «наук про людину». І при цьому не перестає бути власне біографією, тобто, життєписом особистості.

У наш час значно посилюється інтерес суспільства до життя і творчості митців України, до власного історичного коріння. Це пов'язано з пошуками власної національної ідентичності, прагненням знайти у минулому міцну опору, щоб упевненіше дивитись у майбутнє. «Після десятиліть непорушної брехні, що не мала підлягати жодному сумніву, спробуймо ступити на трудну дорогу правди, навіть якщо ця правда обіцяє нам не одне гірке відкриття» [3, с. 65–84].

Сьогодні, коли українська держава при всій її недосконалоості існує, одним із основних пріоритетів стає формування нації як духовної єдності – запоруки міцності цієї держави. І на сторожі цього стоїть Слово, зокрема розповіді про життя видатних діячів української літератури. Цьому підпорядковані різноманітні джерела, які знайомлять читачів з життям та творчістю українських письменників та літературознавців, розкривають непересічні особистості в літературно-мистецькій галузі.

Сучасні біографічні праці складають велику розгалужену систему жанрів, починаючи від біографічних наукових і науково-популярних досліджень літературно-критичних праць, художніх творів – романів, повістей, оповідань, нарисів, есеїв, які знайомлять читачів з життям та творчістю українських письменників. Як окрема соціогуманітарна дисципліна, літературна біографіка в своєму розвитку керується провідними гуманістичними традиціями і моральними принципами історичного розвитку. Філософія, в якій діалектика, логіка і теорія пізнання становлять єдине ціле, є загальною методологією літературної біографіки, її принципів і законів. Літературна біографіка оперує всім філософським і методологічним арсеналом, який складають: ідея єдності історичних обставин, в яких живе письменник чи літературознавець, а також концепція предметної діяльності митця. Аналіз біографіки неможливо уявити відірваним від історичного, національно-культурного, суспільно-політичного, літературного життя народу, а, отже, неможливо ігнорувати персоналії митців, які зробили певний внесок у духовне відродження країни. Риси національного характеру українця формуються протягом тисячоліть як універсалії. Об'єктивізм, розгляд суперечливих явищ в літературі – все це характерні риси сучасної літературної біографіки кінця ХХ – початку ХХІ ст., якій притаманне історико-філософське і образно-художнє осмислення життєвого і творчого шляху окремих особистостей. Українська біографіка виступає як важливий чинник духовного життя, що впливає на формування національної свідомості суспільства, духовного оновлення людини, необхідного сучасній Україні.

Перші роки моєї діяльності в Інституті біографічних досліджень були підпорядковані виконанню планової науково-дослідницької теми «Підготовка матеріалів до УБС. Створення комп'ютерної бази даних біографічної та бібліографічної інформації». Як філолог, опікувалася біографічною та бібліографічною інформацією з питань філології. З метою формування Баз даних з питань літературної біографіки було переглянуто *de visi*, аналітично опрацьовано й структуризовано понад 10 000 джерел на карткових носіях. Поруч з наповненням Баз даних було написано до УБС близько 100 коротких біографічних довідок про письменників та літературних критиків, а до збірника «Матеріали до УБС» (Вип. 1, 2006) підготовлено статті, присвячені Г. Амартолу та Л. Алембеку. Одночасно проводилася робота по вивченню історії, теорії та методології української літературної біографіки. Її результати вилилися в дослідження «Розвиток літературної біографіки в Україні в ХХ ст.». З цією темою виступила на Міжнародній науковій конференції: «Бібліотеки – центри науково-інформаційних ресурсів ХХІ ст.» (НБУ ім. В. І. Вернадського, 9 – 13 жовтня 2000 р.); на конференції «Бібліотечно-інформаційний сервіс» (К., 2001) з доповіддю «Ідентифікація прізвища та імені особи – одна із важливих проблем підготовки УБС». Темою виступу на міжнародній конференції НБУВ «Інноваційна діяльність – стратегічний напрям розвитку наукових бібліотек» (К., 2003) стала доповідь «С. Д. Балухатий – дослідник методичних засад біографістики в галузі літературознавства». Наголошуючи на пріоритеті гуманітарних наук в часи активного розгортання глобалізаційних процесів, особливого значення набуває професійний імідж бібліотекаря-бібліографа, який відіграє значну роль у підвищенні продуктивності й ефективності бібліографічної інформації з проблем літературної біографіки. У цьому руслі на форумі «Професійний імідж бібліотекаря інформаційного суспільства» (К., 2002) стала доповідь «Професія – бібліограф». Взято участь у науково-практичній конференції «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства» (Львів, 2009) у співавт. з Н. Ревою, де виступила з доповіддю: «Роль бібліотекаря-бібліографа та його місце у вузівській бібліотеці в умовах інформаційного суспільства».

З 2004 р. дещо розширюються пріоритети Інституту. Розпочинається робота над новою плановою темою «Створення ресурсів електронного Українського біографічного словника» (2004 – 2006 рр.).

На основі дослідження теоретичних і методичних проблем біографіки нами було підготовлено ряд статей з питань інформаційних ресурсів літературної біографіки [4] та ін. праці.

З 2007 – 2009 роки в Інституті затверджується планова тема, яка є продовженням дослідження проблеми «Розвиток української біографістики і

проблеми формування вітчизняних біобібліографічних ресурсів ХХІ ст.» Одночасно проводиться науково-дослідна робота. Публікуються статті [3; 4] з біографічної тематики.

Початок ХХІ ст. сприймається як найпотужніший вибух, що був підготовлений багатьма духовними чинниками попередніх епох.

Зміст науково-дослідницької роботи зосереджувався, в основному, на дослідженні теоретичної проблеми, до речі, мало досліджуваної, що стосується стану української біографіки кінця ХХ – початку ХХІ ст., та життєпису окремих діячів української материкової літератури та діаспори [6].

Особлива увага зверталася на вивчення ролі вчених діаспори в дослідженні життєписів українських митців. На сьогодні підготовлено фрагменти статей, присвячених М. Гоголю, Є. Онацькому. Прийнято до друку статті про О. Пріцака та Ю. Шереха (Шевельова).

Одночасно досліджувалися життя та творчість окремих українських письменників – представників давньої літератури: Антонія Радивилівського, Лазаря Барановича, Іоанікія Галатовського, Інокентія Гізеля, Костянтина Острозького, Герасима Смотрицького, Лаврентія Зизанія, Дмитра Братковського, Кирила Транквіліона-Ставровецького, Григорія Сковороди.

На «Чишківських читаннях», приурочених пам'яті В. Чишка, що щорічно проводяться в Інституті на його роковини від дня народження, в ракурсі «Українці в світі» підготовлено доповідь, присвячену І. Раковецькому, поляку за походженням, уродженцеві м. Бердичів, авторові перекладу «Руської правди». До речі, ще 1994 р. у часописі «Бібліотечний вісник» (№ 3, с. 18–22) було опубліковано статтю про відомого краківського книговидавця кирилических богослужбових книг ХV ст. Швайпольта Фюля «Видання Швайпольта Фюля у фондах відділу стародруків та рідкісних видань ЦНБ НАН України».

Поруч зі студіями про діячів давньої літератури досліджуються життєписи письменників і літературознавців ХІХ та ХХ ст.: Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесю Українку, І. Нечуя-Левицького, Василя Фашенка, Миколу Чернявського та ін. Об'єктом дослідження стало життя і творчість моїх батьків [9; 10]. У даний період Інститут бере активну участь в реалізації «Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційно-бібліотечної системи «Бібліотека – ХХІ: НБУВ НАН України» та у формуванні Інтернет-порталу «Український національний біографічний архів»: пошук, наповнення, опрацювання матеріалів.

З метою подальшого розвитку наукових досліджень, піднесення їх науково-методичної і практичної науково-інформаційної спрямованості тісно співпрацюємо з провідними вищими навчальними закладами держави: Національним університетом імені Тараса Шевченка, Львівським національним університетом імені Івана Франка, Криворізьким національним педуні-

верситетом та рядом інших вузів, академічними установами, зокрема, з Інститутом літератури імені Тараса Шевченка НАН України, Книжковою палатою України ім. І. Федорова, науковими бібліотеками Києва, Одеси, Львова, Харкова, Луцька, музеями, товариствами краєзнавства.

Наші інтереси з вивчення історії книги, життя та творчості українських митців співпадали і співпадають з інтересами російських, білоруських, польських, словацьких, литовських та інших науковців. Це спонукало до участі в численних Міжнародних наукових конференціях, які проводить Російська академія наук, білоруські, польські, словацькі, литовські та інші навчальні заклади, краєзнавчі осередки тощо [7; 8].

Одним із важливих питань наших студій було також дослідження організаційної структури виробництва бібліографічної інформації про матеріали літературної біографіки, оскільки без належної інформації про систему джерелознавства біографістики неможливе зберігання нашої культурної спадщини, введення її до лав сучасної культури. «Важливо усвідомити, що лише духовні й культурні цінності здатні стимулювати національну творчу енергію, народжувати цивілізаційні імпульси в ім'я досягнення хисткої гармонії національної культури» [2, с. 4].

Наш час – це доба серйозних наукових пошуків, глибинних засад аналізу творчості митців, життєписи яких стають предметом студій біографістів. Прагнення об'єктивності дає можливість правдиво, безкомпромісно, виважено змальовувати постаті літературознавців. Відбувається переосмислення історії української літератури та досвіду її творців.

Всі документальні художньо-біографічні твори зберігають основні риси жанру, окреслених ще А. Моруа [1]: правдивість, сміливий пошук істини, документальність, багатогранність людської особистості.

Трансформаційні зміни в сучасному світі торкаються не лише економічної та політичної сфер суспільного розвитку, але й не менш важливої – духовної, де виникає проблема девальвації загальнолюдських цінностей. Для вирішення цих завдань – входження української культури до простору світової культури, одним з визначальних факторів є збереження своєї самостійності, унікальності вітчизняної літератури, її творців, етнічної ідентичності, пошани до культурних надбань минулого та сучасного.

Утвердження в житті українського народу культурних цінностей в наш час створює передумови для подальшого розвитку літературної біографіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Maurois A. Aspects de la biographie / A. Maurois. – Paris, 1928.
2. Жулинський М. На шляху в європейський простір / М. Жулинський // Слово і час. – 2001. – № 1. – С. 4.
3. Пахльовська О. Українські шістдесятники: філософія бунту / О. Пахльовська // Сучасність. – 2000. – № 4. – С. 65–84.
4. Рева Л. Інформаційно-бібліографічні ресурси літературної біографіки / Л. Рева // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : Наук. праці НБУВ. – К., 1998. – Вип. 1. – С. 465–470.
5. Рева Л. Розвиток літературної біографіки в Україні в ХХ столітті / Л. Рева // Наук. праці НБУВ. – Вип. 7. – К., 2001. – С. 305–310.
6. Рева Л. Українська літературна біографіка кінця ХХ – початку ХХІ ст. / Л. Рева // Слово і час. – 2009. – № 11. – С. 101–109.
7. Рева Л. Документальні джерела української літературної біографіки початку ХХІ століття / Л. Рева // Документалістика початку ХХІ століття : проблеми теорії та історії. – Матеріали V Всеукр. наук. конференції / [М-во освіти і науки України ; Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка ; Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України : Східний філіал ; Луганська обл. організація «Україна-Світ»]. – 9 жовтня 2009 р. – Луганськ, 2009. – № 19 (182). – С. 108–115.
8. Рева Л. Львів як культурна столиця : 1880–1939. Михайло Возняк (1881–1954) – видатний історик української літератури / Л. Рева // Modernistyczny Lwów : teksty życia, teksty sztuki / Pod redakcją E. Paczoskiej i D. M. Osinskiego. – Warszawa : Wydano nakładem wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2009. – S. 395–410.
9. Рева Л. Рева Григорій Семенович – педагог-літературознавець : До 90-ліття від дня народження / Л. Рева // Український календар – щорічник : Українознавство. – К. : Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; Центр українознавства філософ. ф-ту, 2010. – С. 215–218.
10. Рева Л. Ніна Максимівна Рева, педагог, бібліограф, бібліографознавець : історія країни, історія долі / Л. Рева // Державна історична бібліотека України : історія, сучасність, майбутнє : [матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої до 70-річчя заснування Державної історичної бібліотеки України]. – К. : Арістей, 2009. – С. 197–201.⁶
11. Чишко В. С. Український біографічний словник (УБС) : сучасний стан та перспективи створення / В. С. Чишко // Чишко В. С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України. – К. : БМТ, 1996. – С. 129–159.

© Рева Л. Г., 2010

Стаття надійшла до редколегії 25.06.10 р.

⁶ Повний перелік праць Л. Реви див. в Біобібліографічному покажчику: Лариса (Леся) Григорівна Рева / Уклад. Н. М. Рева. – К. : Книжкова палата України, 2008. – 48 с.